

ARAP DEVLETLERİNİN İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI'NA YÖNELİK TUTUMU

Yetkili Yazar | Correspondent Author: Ayten MEHMED

Attitudes of Arab States towards the Second Karabakh War

Yazar(lar) | Author(s)
Ayten MEHMED¹

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 18/01/2021
Makale Kabul Tarihi : 08/02/2021

Anahtar Kelimeler: Arap Devletleri, Karabağ Savaşı, Azerbaycan, Ermenistan, Türkiye

ÖZ

Bu çalışmada Arap devletlerinin İkinci Karabağ Savaşı'na yönelik tutumu incelenerek bölgesel güvenlik politikalarında değişime dikkat çekmek hedeflenmiştir. Arap devletlerinin Karabağ Sorunu'na yönelik tutumunda son yıllarda önemli bir değişim yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda iki bölge arasında güvenlik alanında bağlılığın ve sınırların geçişkenliğinin artmasına paralel olarak yeni ilişki kalıplarının ortaya çıktığı iddia edilmiştir.

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 18/01/2021
Accepted Date : 08/02/2021

Keywords:
Arab States, Karabakh War, Azerbaijan, Armenia, Turkey

ABSTRACT

In this study, it is aimed to draw attention to the changes in regional security policies by examining the attitudes of Arab states towards the Second Karabakh War. It is seen that there has been a significant change in the attitude of Arab states towards the Karabakh Conflict in recent years. In this context, it has been claimed that new patterns of relationship have emerged in parallel with the increase in the commitment in the field of security and the transitivity of borders between two regions.

¹ Arş. Gör., Giresun Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID No: <https://orcid.org/0000-0003-2842-3753>, e-posta: ayten.mehmed@giresun.edu.tr

1. Giriş

Karabağ Sorunu 30 yıla aşkın bir sürede devam ederken uluslararası sistemde, dolayısıyla, bölge devletlerinin kapasite ve kabiliyetlerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Bu süreçte komşu devletler tutumlarını büyük ölçüde korurken Ortadoğu² ülkelerinin soruna yönelik yaklaşımı değişmiştir. Özellikle Eylül 2020’de Azerbaycan ile Ermenistan arasında başlayan İkinci Karabağ Savaşı sadece Arap devletlerinin bu ülkeler ile ikili ilişkileri açısından değil, genel Ortadoğu bölgesel güvenlik politikaları açısından da önemli gelişme olarak görülmüştür. Türkiye’nin Azerbaycan’ı koşulsuz bir şekilde desteklemesi, İsrail’in Azerbaycan ile askeri alanda işbirliği, İran’ın ise Ermenistan ile yakın ilişkileri³ Arap devletlerinin dikkat aldıkları boyutlar olmuştur.

Diğer yandan Arap devletleri bir blok olarak hareket etmemekte, kendi içinde önemli çatışmalar yaşamaktadırlar. Bu çalışmada Arap devletlerinin Karabağ Sorununa tutumu incelenerek Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGKT) çerçevesinde bölgesel güvenlik politikalarında değişime dikkat çekmek hedeflenmiştir. Barry Buzan ve Ole Wæver’in geliştirdiği BGKT uluslararası güç dağılımının yanında bölgesel düzeyin önemine vurgu yapmaktadır (2003:28). Buzan ve Wæver, bir yandan anarşik yapı ve onun güç dengesi, diğer yandan yerel coğrafi yakınlık baskısı arasındaki etkileşimin Bölgesel Güvenlik Kompleksinin (BGK) oluşmasına yol açtığını ileri sürmüştür. Buna göre BGK üyeleri arasındaki etkileşim sonucu sadece o BGK’ne özgü ilişki kalıpları oluşmaktadır. Bu bağlamda Güney Kafkasya ve Ortadoğu bölgeleri arasında güvenlik alanında bağlılığın ve sınırların geçişkenliğinin artmasına paralel olarak yeni ilişki kalıplarının ortaya çıktığı iddia edilmiştir. Makalenin ikinci bölümünde BGKT’ne kısaca değinilmiş, ardından üçüncü bölümde Birinci Karabağ Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmelere yönelik tutumlar incelenirken dördüncü bölümde İkinci Karabağ Savaşı sürecine ve medyanın rolüne odaklanılmıştır.

² Bu çalışmada Ortadoğu bölgesel sistemi, uluslararası literatürde genel kabul gören “Ortadoğu ve Kuzey Afrika” kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda Ortadoğu ve Kuzey Afrika sisteminin oluşturan devletler: Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Mısır, Sudan, Filistin, Ürdün, Lübnan, Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Yemen, Umman, BAE, Katar, Bahreyn, Kuveyt, İsrail ve İran’dır. İsrail ve İran dışında bu devletlerin Arap kimliği ön plana geçmektedir. Bunun yanında Türkiye’nin sisteme dahil olup olmadığı yönünde literatürde belirsizlikler vardır. Buzan ve Wæver’e göre Türkiye, Osmanlı döneminde bölgenin çoğunluğunu yönettiği için sisteme dahil olabilirken, cumhuriyet döneminde Batıcı vizyonu nedeniyle bölgeden kopmuştur (2003: 187). Ancak günümüzde Türkiye’nin kendisini hem Avrupa’nın hem de Ortadoğu’nun bir parçası olarak görmekte, bölgesel güç olarak tanımlamaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Nitekim son yıllarda yapılan çalışmalarda Türkiye, Ortadoğu’da “bölgesel orta ölçekli güç” olarak ele alınmaktadır (Ehteshami, 2014). Bu çalışmada da Türkiye Ortadoğu sisteminin bir üyesi olarak değerlendirilmiştir.

³ Ermenistan-İran ilişkileri için bakınız (Kamat, 2020, November 27).

2. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi ve Ortadoğu

Bölgesel düzeyi teorik olarak inceleyen çalışmaların artması Soğuk Savaşın sonunda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Barry Buzan ve Ole Wæver'in oluşturduğu Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGKT), küresel sistem ile bölgesel sistem arasındaki ilişkiyi sistematik bir şekilde açıklayan önemli bir çalışma olarak ortaya çıkmaktadır. Kenneth Waltz'ın sistem teorisini büyük ölçüde kabul eden Buzan ve Wæver, anarşinin devletleri işlevsel olarak aynılaştırdığı fikrine karşı çıkmış, sistemin etkileşim kapasitesine vurgu yapmıştır. Buna göre devletler arasındaki etkileşim süreklidir, ancak kalıcı olmayan ilişki kalıpları yaratmaktadır (Smith, 2014:5). Bu ilişki kalıplarının oluşmasında ise bölgesel düzey daha etkilidir.

Buzan ve Wæver'a göre coğrafi yakınlık güvenlik için önemli unsurdur; zira askeri, politik, sosyal ve çevresel alanlardaki tehditler, kısa mesafede uzak mesafeye oranla daha rahat bir şekilde yayılabilmektedir. Bu güvenlik kaygısı ve coğrafi yakınlık arasındaki ilişki nedeniyle, devletlerin küresel düzeydeki güvenlik bağımlılığı farklı ölçülerde ve şekillerde ortaya çıkmaktadır. Buradan yola çıkarak Buzan ve Wæver, bir yandan anarşik yapı ve onun güç dengesi, diğer yandan yerel coğrafi yakınlık baskısı arasındaki etkileşimin, Bölgesel Güvenlik Kompleksi (BGK)'nin oluşmasına yol açtığını ileri sürmüştür (2003: 42). Buna göre, aynı kompleksteki devletlerin bir birilerine bağımlılığı kompleks dışındaki devletlere göre çok daha yoğundur, öyle ki bir devletin güvenliği diğerlerinden ayrı bir şekilde düşünülemez (2003:46). Ancak bu bağımlılık sadece pozitif (dostluk) değil, (çoğunlukla) negatif (düşmanlık) özelliğe sahip olabilir (Smith, 2014: 5). Bu bağlamda Buzan ve Wæver, göreceli güç dağılımına ek olarak, genellikle tarihsel süreç sonucunda oluşan bölgesel ilişki kalıplarını da değişken olarak ele almıştır. Buna göre ilişki kalıpları kısmen güç dağılımına göre şekillense de çoğunlukla ondan ayrı olarak, bölgesel konular çerçevesinde şekillenmektedir (Buzan, 1986: 7).

Böylelikle BGK'lerinin yapısı dört değişkene istinaden oluşmaktadır:

1. *BGK'yi komşularından ayıran sınır;*
2. *Anarşik yapı, yani BGK iki veya daha fazla otonom birimden oluşmalıdır;*
3. *Birimler arasında güç dağılımını kapsayan kutupluluk;*
4. *Birimler arasında dostluk ve düşmanlık kalıplarını kapsayan toplumsal yapı* (2009: 53).

Buzan ve Wæver'a göre bu bölgelerin çoğunluğunun sınırları coğrafi olarak belirlenmiştir. Ancak bazı sınırlar, komşu bölgelerin her ikisinin özelliklerini taşıyan ve dinamiklerini yansıtan izolatör (*insulator*) (Türkiye, Burma, Afganistan) devletlerden oluşmaktadır. Ayrıca uluslararası sistemde coğrafi uzaklık sınırlamasını aşmış süper veya

büyük güçler de mevcuttur. Bu bağlamda mevcut uluslararası sistemde bir süper güç ABD ve dört büyük güç (Çin, Japonya, Rusya, AB) olduğu ileri sürülmüştür. Süper güçler, tüm dünyada kendi rekabetini gerçekleştirebilecek kadar geniş menfaatlara ve kapasiteye, büyük güçler ise birkaç bitişik bölgeye müdahale edebilecek güce sahiptirler (Buzan ve Wæver, 2003: 46).

Buzan ve Wæver, Ortadoğu bölgesini de sürekli çatışan karakteri ile klasik, devlet merkezli, askeri-politik bir BGK olarak görmektedir. Buna göre Ortadoğu, Arap ülkeleri, İsrail ve İran dâhil olmak üzere Fas'tan İran'a uzanan bir bölgeyi kapsayan bir güvenlik bağımlılığı kalıbına sahiptir (2003: 187). Bunun yanında Buzan ve Wæver, üye sayısının yirmiden fazla olması ve dağınık coğrafyanın, Ortadoğu BGK'de üç alt kompleksin oluşmasına yol açtığını ileri sürmüştür: Levant, Körfez ve (zayıf bağla) Mağrip. Buzan ve Wæver, bu üç alt kompleksi bağlayan güvenlik bağımlılığının sadece Arap milliyetçiliği ve İslam kimliği ile açıklanamayacağını, bunun yanında Arap-İsrail çatışmasının da kapsayıcı bir açıklamaya sahip olduğu iddia etmiştir. Ayrıca Buzan ve Wæver, geleneksel monarşiler ile radikal seküler rejimler arasındaki çatışmayı, Fars-Arap çatışmasını ve son olarak 1979 İran İslam Devriminin ardından oluşan Şii-Sünni çatışmasını Ortadoğu BGK'ni şekillendiren ilişki kalıpları olarak sıralamıştır (2003:191).

3. Arap Devletlerinin Birinci Karabağ Savaşı'na Yönelik Tutumu

1980'li yılların sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci ile beraber Azerbaycan ve Ermenistan Sovyet Cumhuriyetleri arasında Dağlık Karabağ'ın statüsü sorunu gündeme gelmiştir. Ermenistan, Azerbaycan'ın sınırları dahilinde özerk bölge (oblast) olan Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanmasını talep etmiş, fiili olarak bölgeyi işgal etmiştir. Taraflar arasında görüşmeler devam ederken Ermeni saldırısı daha kapsamlı hale gelmiş, Dağlık Karabağ bölgesini Ermenistan'a bağlayan Laçın, Mayıs 1992'de işgal edilmiştir. Nitekim Azerbaycan'da yaşanan rejim belirsizliği ve kargaşadan yararlanan Ermenistan, bir yıl içerisinde Azerbaycan'ın Kelbecer, Ağdam, Cebrayıl, Füzuli, Qubadlı ve Zengilan reyonlarını işgal etmiştir.

Karabağ Sorunu etnik bir çatışma olarak ortaya çıksa da Azerbaycan'ın nüfusunun çoğunluğunun Müslüman bir ülke olarak bağımsızlığını kazanması, Arap dünyasının soruna yönelik tutumunu etkilemiştir. Nitekim bağımsızlığın ardından Azerbaycan hem bağımsızlığının korunması hem de Karabağ Sorununda uluslararası destek alabilmek için Birleşmiş Milletler ve çeşitli örgütler nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda İslam İşbirliği Örgütü, Azerbaycan'ın Arap ülkeleri ile temasında önemli bir platform olmuştur. Azerbaycan'ın Aralık 1991'de üye olmasının ardından, örgüt BM, Ermenistan, Türkiye ve Rusya tarafları ile sorunun çözümüne ilişkin görüşmelere katılmıştır (İslam Ömökdaşlığı Təşkilatı, t.y.). Ermenistan'ın saldırgan tutumunun devam etmesi

sonucunda ise 1992 yılında İstanbul'da gerçekleşen olağanüstü Dışişleri Bakanları Zirvesinde Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorun da görüşülmüş, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarının işgali kınanmıştır (İslam Əməkdaşlığı Təşkilatı, t.y.).

Diğer yandan Arap devletlerinin Ermenistan ile ikili ilişkilerine yönelik tutumu, Ortadoğu'daki mevcut ilişki kalıplarından etkilenmiştir. Bu dönemde Irak'ın Kuveyt'i işgali nedeniyle geleneksel monarşiler arasında işbirliği artarken, seküler radikal rejimler bölgede ayrılmışlardır. Ayrıca bölgede Şii-Sünni ve Arap-İsrail çatışması da devam etmiştir. Bu bağlamda çoğu Arap ülkesi Dağlık Karabağ ve çevresindeki yedi reyonun işgali nedeniyle Ermenistan ile doğrudan diplomatik ilişki kurmazken Mısır, Lübnan ve Suriye, Ermenistan'a karşı ılımlı bir tutum benimsemişlerdir. Azerbaycan hükümeti, Suriye'nin Ermenistan'a silah desteği sağladığını iddia etmiştir (Milliyet, 29.09.1992).

Bu süreçte Azerbaycan'a en büyük desteği ise kendisini Arap ve İslam dünyasının hamisi olarak gören Suudi Arabistan göstermiştir. Suudi Arabistan, 30 Aralık 1991 tarihinde Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri olmuştur. Haydar Aliyev'in Nisan 1994'te ziyaretinin ardından Riyad'da Azerbaycan Büyükelçiliği açılmıştır (Alrmizan, 2019:4). Büyükelçilik aynı zamanda Yemen, Bahreyn, Umman ve İslam İşbirliği Örgütüne de akredite olmuştur. Bu dönemden itibaren Kral Fahd programı çerçevesinde Azerbaycan'daki mültecilere finansal yardımda bulunan Suudi Arabistan, uluslararası kuruluşlarda da durumu sık sık gündeme getirmiştir. Özellikle Genel Sekreterliği Cidde'de bulunan İslam İşbirliği Örgütü, Suudi Arabistan'ın Azerbaycan'ı desteklediği platform olmuştur (Azərbaycan- Səudiyyə Ərəbistan Krallığı, t.y.). Nitekim 13-15 Aralık 1994 yılında Fas'ta düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı'nın sonuç bildirgesinde işgal edilen bölgelerin Azerbaycan toprakları olduğu vurgulanmış, Ermenistan'ın işgali sonlandırması çağrısında bulunulmuştur. Bildirgede sorunun Güvenlik Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından barışçıl bir şekilde çözülmesi talep edilirken, örgütün Azerbaycan ile dayanışma içerisinde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca mültecilerin durumuna dikkat çeken kararda, İslam Bankası ve diğer kuruluşların finansal yardım çağrısında bulunulmuştur (OIC, 1994). Nitekim 1994 yılında diplomatik ilişkilerin kurulmasının ardından Kuveyt, yeni bağımsızlık kazanan Azerbaycan'ın devlet inşaa sürecini desteklemiştir (İkitərəfli Münasibətlər, t.y.). Kuveyt, mültecilere insani yardımda bulunmuş (15 milyon ABD Doları) ve alt yapı alanında yatırımlar (34 milyon ABD Doları) yapmıştır (Embassy of the State of Kuwait in Azerbaijan, t.y.).

Ancak 2000'li yıllarla beraber Azerbaycan-İsrail arasında işbirliği artarken Arap devletlerinin Ermenistan'a yönelik kısıtlayıcı tutumu değişmiştir. Suudi Arabistan ve Yemen dışındaki bütün Arap devletleri, Ermenistan ile doğrudan diplomatik ilişki kurmuşlardır. Ancak bu devletlerin dış politikasında Dağlık Karabağ'ın statüsü konusunda bir değişiklik yaşanmamış, Dağlık Karabağ işgal altında topraklar olarak

görülmüştür. Bu bağlamda Arap devletlerinin çoğunluğu 14 Mart 2008 tarihinde BM Genel Kurulu'nda kabul edilen 'Azerbaycan'ın İşgal Altındaki Topraklardaki Durum'a ilişkin karara evet oyu vermişlerdir. Sadece Lübnan, Suriye, Tunus, Cezayir ve Mısır oylamada yer almamış veya oy kullanmamıştır (UN Digital Library, t.y.).

4. Arap Devletlerinin İkinci Karabağ Savaşı'na Yönelik Tutumu

Arap Baharı sonrası dönemde Ortadoğu'da yeni dengeler ve ilişki kalıpları oluşurken iki bölge arasında geçişkenlik önemli ölçüde artmıştır. Aralık 2010'da Tunus'ta gerçekleşen halk protestoları sonucunda 24 yıldır ülkeyi yöneten Zeynel Abidin Bin Ali istifa etmek zorunda kalmıştır. Tunus'un ardından Mısır, Libya, Umman, Yemen, S. Arabistan, Bahreyn ve Suriye'de mevcut hükümetlere karşı geniş katılımlı protestolar gerçekleşmiş, adil seçimler, ekonomik istikrar, demokrasi taleplerinde bulunulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda bölgede İslamcı gelenekten gelen siyasi partilere halkların desteği artmış, bunun karşısında seküler rejimlerle monarşiler arasında yakınlaşma yaşanmıştır. Ayrıca bu süreçte Türkiye ve İran'ın Ortadoğu bölgesinde etkinliği artmış, bu iki güç karşısında geleneksel monarşiler İsrail ile normalleşme sürecine girmişlerdir. Yani uzun süredir bölge ülkeleri arasında temel ilişki kalıbı olan Arap-İsrail çatışması yok olurken yeni işbirliği (dostluk) ve çatışma (düşmanlık) kalıpları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında uluslararası yapıdaki değişimler de Ortadoğu bölgesine yansımıştır. Obama yönetimi, Çin'in yükselişin önlemek adına ABD dış politikasında Asya'daki askeri dengeyi ön planda tutmuştur (The Asia Pivot). Böylelikle ABD bölgedeki varlığını azaltma kararı alırken Rusya, Suriye ve Libya'daki müdahaleleri ile bölgede etkinliği artırmıştır.

Bu süreçte bir yandan Kafkasya'dan Suriye'deki muhaliflere ve DAESH'e katılan paralı askerler gündeme gelmiş, diğer yandan Suriye'deki Ermenilerin Karabağ'da işgal edilmiş bölgelere yerleştirildiği iddia edilmiştir (NTV, 2013, 14 Ocak). 2016 yılında Ermenistan ile Azerbaycan arasında meydana gelen Nisan çatışması da Suriye sorunu ile beraber değerlendirilmiştir. ABD'nin bölge sorunlarına kayıtsız tutumu, Azerbaycan'ı sorunu doğrudan Rusya ile diyaloga yönlendirmiştir. Ayrıca Azerbaycan bu süreçte askeri teknolojide İsrail'in üstünlüğünü görmüş, Aralık 2016'da Binyamin Netanyahu'nun Bakü ziyaretinin ardından ikili arasında füze savunma sistemlerinin satışına ilişkin anlaşma yapılmıştır (Rahimov, 2017). Bunun yanında Azerbaycan'ın Arap devletleri ile İsrail arasında devam eden normalleşme sürecine katkıda bulunduğu iddia edilmiştir (Rahimov, 2020). Buna karşılık Ermenistan, İsrail'deki büyükelçisini geri çağırarak, Suriye ile arasındaki işbirliğini artırmıştır. Ayrıca Ermenistan, Rusya'nın Suriye'deki operasyonlarını desteklemek için az sayıda da olsa asker göndermiştir (Vock, 2019, June 15). Bu süreçte Suriye'deki operasyonlar için Rusya'nın Ermenistan'daki üsleri kullanması da gündeme gelmiş, ancak taraflar bu durumu yalanlamışlardır.

Nitekim Arap devletlerinin Eylül 2020’de başlayan İkinci Karabağ Savaşı’na yönelik tutumu yaşanan bu gelişmelerden etkilenmiştir. Öncelikle süreçte daha görünür olan Suudi Arabistan-BAE bloku, Azerbaycan’ın hukuksal haklarını destekleseler de Türkiye’nin savaşta doğrudan yer alması ihtimalini ve bölgede nüfuzunu genişletmesini olumsuz karşılamıştır. Ancak bloktaki tehdit algılamasındaki farklılıklar, Karabağ Sorununda da ortaya çıkmıştır. Bölgede İran yayılmasından daha fazla endişe duyan Suudi Arabistan’ın dış politikasında sadece Türkiye’nin nüfuzunu değil, İran’ı kısıtlamak da önemli bir boyut oluşturmaktadır. Bu bağlamda Suudi Arabistan son on yılda Azerbaycan’a yönelik yatırımlarını artırmış, 2019 yılında ikili arasında askeri işbirliği anlaşması da imzalanmıştır (“Azərbaycan - Səudiyyə Ərəbistan Krallığı”, par.3-5). Nitekim İkinci Karabağ Savaşı’nın başlamasının ardından Suudi Dışişleri Bakanı Faysal el-Farhan, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekleme tutumunu tekrarlamış, tarafları çatışmaları durdurmaya davet etmiştir (Bruno, 2020). Ancak Suudi Arabistan, Ermenistan ile diplomatik ilişkisi bulunmamasına rağmen, Ermenistan’ın bağımsızlık gününü kutlamıştır (Armen Press, 2020, 22 September).

Buna karşın Türkiye’nin nüfuzunun yayılmasını önlemek için Rusya ve İran ile işbirliğine de hazır olan BAE, Ermenistan’ı da Türkiye karşıtı blokta önemli bir unsur olarak görmektedir (Mehmed, 2020). Bu bağlamda BAE, Azerbaycan ile ilişkilerini korumaya çalışsa da son yıllarda Ermenistan ile ilişkilerini geliştirmiş, Şubat 2015’te Erivan’da Büyükelçilik açmıştır (Bruno, 2020). Ocak 2019’de Erivan’da Cumhurbaşkanı Sarkisyan ile görüşen Veliht Prens Muhammed bin Zayid, ikili birçok anlaşma imzalamış, bölgesel konularda da işbirliği gündeme gelmiştir (Badalian, 2019). Şubat 2020’de, Ermenistan Yüksek Teknoloji Sanayi Bakanı Hakob Arshakyan, Abu Dabi’deki savunma (UMEX ve SimTEX 2020) fuarlarına katılmış, BAE Savunma Bakanı Mohammed Ahmed el-Bowardi ile bir araya gelmiştir. Taraflar askeri ve savunma sektörlerinde işbirliğini güçlendirmeyi tartışmışlardır (Fenton-Harvey, 2020).

BAE, Ermeni Sorununu da Türkiye’yi sıkıştırmak için bir araç olarak görmüş, Nisan 2019’da Abu Dabi Emirliği sözde “Ermeni Soykırımı”nı tanıyacağı yönünde açıklamalarda bulunulmuştur. BAE, Covid-19 pandemi sürecinde Ermenistan’a yönelik insani yardımlarını da önemli ölçüde artırmıştır (News, 2020, May 25). Ayrıca BAE’nin Suudi Arabistan ile Ermenistan arasında ilişkilerin kurulması için girişimlerde bulunduğu iddia edilmiştir. Nitekim Azerbaycan ile Ermenistan arasında gerilimin arttığı bir dönemde Abu Dabi yönetimi Ermenistan’ın bağımsızlığını (21 Eylül) kutlamış, Dubai’deki Burç Halife gökdelenine Ermenistan bayrağı yansıtılmıştır (News, 2020, 16 September). Çatışmaların başlamasının ardından ise BAE, taraflara çatışmaları sonlandırma çağrısında bulunmuştur. Ancak ateşkesin ardından 15 Kasım’da Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkisyan’ı ağırlayan Abu Dabi, süreçteki Ermenistan yanlısı tutumunu göstermiştir (Saudi Gazette, 2020, November 16).

Nitekim Mısır da Türkiye'nin süreçteki etkisini ön planda tutmuş, savaşın taraflarına ilişkin herhangi bir yorumda bulunmamıştır (Hosny, 2020). Savaşın hemen öncesinde Ermenistan Dışişleri Bakanı Zohrab Mnatsakanyan Mısır'ı ziyaret etmiş, Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah Sisi ile görüşmüştür. İkilinin görüşmesinde Türkiye karşıtı söylemler ağırlıklı olmuştur (Snell, 2020). Bu durum merkezi Mısır'da bulunan Arap Ligi'nin Sekreteri Ahmed Aboul Gheit'in açıklamasına da yansımıştır. Gheit, Türkiye'nin Libya ve Suriye'de olduğu gibi Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki ilişkilere de müdahale ettiğini, Suriyeli paralı askerleri Karabağ'a gönderdiğini iddia etmiştir (Abu Zaid, 2020).

Suriye Dışişleri Bakanlığı ise Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmalardan "derin üzüntü" duyduğunu ifade etmiş, tarafları çatışmaları sonlandırmaya çağırmıştır. Ancak açıklamada Azerbaycan'ı Türkiye'nin tuzağına düşmemesi konusunda uyarıda bulunulmuş, Ermenistan tarafının barış yanlısı tutum benimsediği iddia edilmiştir (Hassoum, 2020). Yine Türkiye'nin süreci kışkırttığını ifade eden Beşar Esad, Türkiye'nin Suriye'den bölgeye militan gönderdiği iddialarını dile getirmiştir (Middle East Monitor, 2020, October 6). Halep Aziziye Meydanında ise Türkiye karşıtı gösteri düzenlenmiştir (Al Jazaeri, 2020). Nitekim Suriye ve Lübnan'da yaşayan Ermeniler, Ermenistan'a finansal yardımda bulunmuşlardır. Savaş öncesinde Suriye ve Lübnan'dan Dağlık Karabağ'a hukuksuz olarak yerleştirilen Ermeniler bu süreçte aktif rol almışlardır (The National News, 2020, November 2). Savaşın başlamasının ardından da Lübnan'dan gönüllü olarak Erivan'a giden Ermeniler, kamplarda eğitim aldıktan sonra savaşta yer almaya başlamışlardır (Middle East Monitor, October 13, 2020). Ayrıca Azerbaycan, Suriye'deki PKK'lı teröristlerin de Ermenistan'ın yanında savaşta yer aldığını iddia etmiştir (TRT Haber, 2020, 13 Kasım).

Diğer yandan Türkiye'nin Ortadoğu'daki temel müttefiklerinden birisi olan Katar, sürece doğrudan taraf olmaktan kaçınmış, uyuşmazlığın barışçıl yollarla çözümünü telkin etmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan ve Ermenistan arasında yapılan insani ateşkes anlaşmalarını olumlu karşılamış, 10 Kasım 2020 tarihinde imzalanan Mütareke Anlaşmasını kutlamıştır (Ministry of Foreign Affairs of Qatar, 2020, November 10). Ayrıca Katar Hava Yollarının ABD'deki Ermeni kuruluşlarından Ermenistan'a gönderilen yardımları taşıdığı iddia edilmiştir (Al Monitor, 2020, October 19). Nitekim Azerbaycan ile yakın ilişkileri bulunan Irak ve Kuveyt de tarafsız tutum benimsemişlerdir. Irak Dışişleri Bakanı Fuat Hüseyin, 3 Ekim 2020'de telefon görüşmesi yaptığı Azerbaycan Dışişleri Bakanı Ceyhun Bayramov'a sorunun barışçıl yollarla çözümü çağrısında bulunmuştur (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Iraq, October 02, 2020). Kuveyt Bakanlar Kurulu 26 Ekim toplantısında Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmaların sonra ermesi isteğini belirtmiştir (Saudi Gazette, 2020, October 26). Körfez İşbirliği Konseyi Genel Sekreteri Nayef el-Hajraf de

çatışmalardan duyduğu “derin endişeyi” dile getirmiştir (Saudi Gazette, 2020, October 9). Fas Dışişleri Bakanlığı ise Azerbaycan’a gönderdiği mesajda sorunun barışçıl çözümüne çağırırsa da Azerbaycan’ın ülke bütünlüğünü ve egemenliğini desteklediğini vurgulamıştır (Hamann, 2020). Ürdün Dışişleri Bakanı Ayman Safadi, Ceyhun Bayramov ile yaptığı görüşmede ateşkesi ve sorunun barışçıl yollarla çözümünü desteklediğini ifade etmiştir (Arab News, 2020, November 14). Ancak bu ülkeler, Ermenistan’ın doğrudan Azerbaycan’daki sivil yerleşim yerlerini hedef alması konusunda herhangi bir eleştiride bulunmamışlardır. Bu süreçte sadece İsrail ve Türkiye Ermenistan’a karşı açık eleştiride bulunmuştur.

Arap medyası ise genellikle menşe ülkelerin tutumlarının gösterildiği merciler olmuştur. Bu dönemde, özellikle, Körfez medyasında Karabağ Savaşı’na yönelik yayınlar ağırlıklı olmuştur. Katar merkezli Al Jazeera ve Middle East Monitor ve Suudi merkezli Arab News savaşın insani boyutunu ön planda tutan yayınlar yapmış, Ermenistan’ın doğrudan Gence, Mingecevir ve Berde’de sivillere yönelik saldırılarını da haberleştirmiştir. Ayrıca Al Jazeera televizyon kanalı her iki tarafın temsilcileri ile röportaj yayınları yapmıştır. Ancak bu medya kuruluşları da Türkiye’nin Suriye’den Karabağ’a paralı asker transferi yaptığına ilişkin doğrulanmamış haberleri sık sık gündeme getirmişlerdir (Arab News, 2020, September 28). Suudi sermayeli ancak Dubai merkezli Al Arabiya News ise Ermeni iddiaları daha çok ön planda tutmuş, savaşın tarafı olarak “Dağlık Karabağ”ı göstermiştir (Al Arabiya, 2020, October 10). Nitekim Al Arabiya haber kanalı da Paşinyan ile röportaj yayımlamıştır. Abu Dabi’nin finanse ettiği Sky News Arabia ise Arapça yayınlarında doğrudan Azerbaycan ve Türkiye aleyhine haberler yayımlamıştır. Türkiye’nin Suriye’den Karabağ’a paralı asker gönderdiği, bu askerlerin Karabağ’a aileleri ile birlikte yerleştirildiği iddia edilmiştir (Youtube, 2020, 28 Eylül).

5. Sonuç

Birinci Karabağ Savaşı’nın ardından Azerbaycan tarafını destekleyen Arap ülkeleri, İkinci Karabağ Savaşı sürecinde tarafsız tutum benimsemiştir. Arap devletlerinin çoğunluğu barışçıl çözüm önerisi dışında bir açıklamadan kaçınmış, Azerbaycan’ın hukuksal haklarını dile getirmemişlerdir. Özellikle BAE, Mısır ve Suriye sözcüleri, süreci kapsamından çıkararak Ermenistan’ın mevcut işgaline değinmeden Türkiye’nin (olası) müdahalesini eleştirmeye yönelmişlerdir. Bu durum Ortadoğu bölgesinde yaşanan değişimin yansıması olmuştur.

Arap Baharı süreci ile beraber ABD’nin bölgedeki varlığını azalması ve Türkiye ve İran’ın etkinliğini artırması Arap ülkelerinin güvenlik endişelerini güçlendirmiştir. Bu dönemde Arap devletlerinin dış politikasında İslam ve Arap kimliğinin rolü azalmış,

Arap-İsrail ilişkilerinde normalleşme süreci hızlanmıştır. Ayrıca bu süreçte bölge ülkelerinin materyal kapasitesindeki değişime paralel olarak dış politikalarında da değişimler yaşanmıştır. Mısır ve Suriye gibi geleneksel Ortadoğu güçleri iç savaş ve istikrarsızlıklar nedeniyle zayıflarken, petrol fiyatlarının artışı ile zenginleşen Körfez ülkeleri bölgede gücünü artırmıştır. Özellikle BAE ve Katar kapasitelerinde yaşanan önemli değişimle dış politikada daha aktif tutum benimseyerek bölgede yeni ortaklık kurmaya çalışmışlardır (Almezaini ve Rickli, 2017). Bu süreçte Siyasal İslam'ı destekleyen ülkelerle ona karşı çıkanlar olarak yeni ilişki kalıbı ortaya çıkmıştır. Nitekim Güney Kafkasya ile Ortadoğu arasında geçişkenliğin artması, Arap devletlerinin buradaki dengeleri (Rusya, İran ve Türkiye'nin tutumu) de dikkate almasına neden olmuştur. Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve BAE Türkiye'nin bölgede nüfuzunu genişletmesini olumsuz karşılarken, Kuveyt ve Katar Rusya ve İran ile ilişkilerini de dikkate alarak tarafsız tutum benimsemeyi tercih etmişlerdir. Sonuç olarak BGK'lerin yapısını belirleyen etkenlerdeki (uluslararası yapı, sınır, güç dağılımı, ilişki kalıbı) değişim, Arap devletlerinin Karabağ Sorununa yönelik tutumunu da etkilemiş, Azerbaycan, Arap Dünyasından yeterli destek görememiştir.

Kaynakça

Abu Zaid, M. (2020, October 04). Arab League chief: Turkish tensions 'will not end well. *Arab News*, <https://www.arabnews.com/node/1744121/middle-east> (e.t.11.12.2020).

Al Arabiya. (2020, October 17). Explosions rock Nagorno Karabakh despite ceasefire between Armenia-Azerbaijan. <https://english.alarabiya.net/en/News/world/2020/10/17/Explosions-rock-Nagorno-Karabakh-despite-ceasefire-between-Armenia-Azerbaijan> (e.t.05.01.2021).

Al Monitor. (2020). Armenian-Americans send aid via Qatar Airways during war with Azerbaijan", October 19, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/10/qatar-airways-flight-armenia-aid-los-angeles.html#ixzz6jW3ODEqI> (e.t.18.12.2020).

Al-Jazaeri, R. (2020, 26 October). Popular gathering in Aleppo in denunciation of Turkish interference in Karabakh". *SANA*, <https://www.sana.sy/en/?p=207435> (e.t.15.12.2020).

Almezaini, K. ve Rickli J.M. (2017). "Theories of Small States' Foreign and Security Policies and the Gulf States", *The Small Gulf States, Foreign and Security Policies before and after the Arap Spring*, (ed. Khalid S.Almezaini, Jean- Marc Rickli), New York: Routledge, ss.23-60.

Almizan, M. (2019). *Azerbaijan and Saudi Arabia: Bilateral Opportunities in a Changing Middle East*, King Faisal Center for Research and Islamic Studies.

Arab News. (2020, September 28). Saudi Arabia calls for ceasefire between Armenia and Azerbaijan. <https://www.arabnews.com/node/1741301/saudi-arabia> (e.t. 25.11.2020).

Azərbaycan- Səudiyyə Ərəbistan Krallığı, (t.y.), Embassy of the Republic of Azerbaijan in the Kingdom of Saudi Arabia. <https://riyadh.mfa.gov.az/az/content/55/azerbaycan-seudiyye-erebistani-kralligi> (e.t. 25.11.2020).

Badarian, N. (2019, January 15). Armenian President and Crown Prince of Abu Dhabi discussed bilateral relations. *Arm Info*, https://arminfo.info/full_news. (e.t.10.12.2020).

Bruno, A. (2020, October 20). Nagorno-Karabakh Conflict and Gulf States' Stakes, *Gulf International Forum*, <https://gulff.org/nagorno-karabakh-conflict-and-gulf-states-stakes/> (e.t.10.12.2020).

Buzan, B. ve Wæver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Society*, Cambridge: Cambridge University Press.

Buzan, Barry. (1986). "Introduction", *South Asian Insecurity and the Great Powers*. (edited by Barry Buzan and Gowher Rizvi), London: Macmillan.

Ehteshami, A. (2014). "Middle East Middle Powers: Regional Role, International Impact" *Uluslararası İlişkiler*, Volume 11, No. 42 (Summer), ss. 29- 49.

Embassy of the Republic of Azerbaijan in Kuwait. (t.y.). "Bilateral Relations", <https://kuwait.mfa.gov.az/en/content/3/ikiterefli-munasibetler> (e.t.10.10.2020).

Embassy of the State of Kuwait in Azerbaijan. (t.y.). "Kuwait-Azerbaijan Relations", <https://www.kuwaitembassy.az/index.php/kuwait-azerbaijan-relations/kuwait-azerbaijan1> (e.t.10.10.2020).

Fenton-Harvey, J. (2020). How the Armenia-Azerbaijan conflict could spiral into a proxy war, *The New Arab*, <https://english.alaraby.co.uk/english/indepth/2020/10/6/could-the-armenia-azerbaijan-conflict-spark-a-proxy-war> (e.t. 20.10.2020).

Hamman, J. (2020, October 03). Morocco Expresses Support For Azerbaijan In Conflict With Armenia, *Morocco World News*, <https://www.morocoworldnews.com/2020/10/321557/morocco-expresses-support-for-azerbaijan-in-conflict-with-armenia/> (e.t.05.01.2021).

Hassoun, A. (2020, 3 October). Syria regrets clashes between Armenia and Azerbaijan, warns against Turkey's blatant interference, SANA, <http://sana.sy/en/?p=204890> (e.t.11.12.2020).

Hosny, H. (2020, November 01). Egypt slams Turkish role in Syria. *Al Monitor*, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/10/egypt-turkey-tension-syria-role-libya-iraq.html> (e.t.11.12.2020).

<https://www.youtube.com/watch?v=t68MaJ7pII0&t=459s> (e.t. 30.12.2020).

İslam Əməkdaşlığı Təşkilatı. (t.y.). Embassy of the Republic of Azerbaijan in the Kingdom of Saudi Arabia, <https://riyadh.mfa.gov.az/az/content/59/islam-emekdasligi-teskilati> (e.t. 25.11.2020).

Kamat, D. (2020, November 27). Peace deal between Armenia and Azerbaijan is a disaster for Iran. *Arab News*, <https://www.arabnews.com/node/1769376> (e.t. 15.12.2020).

Mehmed, A. (2020). "Türkiye-Birleşik Arap Emirlikleri İlişkileri", *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*, 3 (1), 76-99.

Middle East Monitor. (2020, October 13). Lebanese Armenians join fighting in Nagorno-Karabakh, <https://www.middleeastmonitor.com/20201013-lebanese-armenians-join-fighting-in-nagorno-karabakh/> (e.t.16.12.2020).

Middle East Monitor. (2020, October 6). Assad blames Turkey for Nagorno-Karabakh fighting as battles rage on, <https://www.middleeastmonitor.com/20201006-assad-blames-turkey-for-nagorno-karabakh-fighting-as-battles-rage-on/> (e.t..15.12.2020).

Milliyet. (29.09.1992). Ermenilere Rus ve Fransız Silahı.

Ministry of Foreign Affairs of Qatar. (2020, November 10). "Qatar Welcomes Ceasefire Agreement Between Azerbaijan, Armenia in Nagorno-Karabakh Region", <https://www.mofa.gov.qa/en/statements/qatar-welcomes-ceasefire-agreement-between-azerbaijan-armenia-in-nagorno-karabakh-region> (19.12.2020).

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Iraq. (2020, October 02). "Foreign Minister: We wish the two parties of the conflict (Azerbaijan and Armenia) to return to the negotiating table ...", <https://www.mofa.gov.iq/2020/10/?p=17791> (e.t.23.12.2020).

News. (2020,21 September). Dubai's Burj Khalifa lit up with colors of Armenian national flag. <https://news.am/eng/news/603322.html> (e.t.18.12.2020).

NTV (2013, 14 Ocak). Suriyeli Ermeniler Karabağ'a yerleştiriliyor. <https://www.ntv.com.tr/dunya/suriyeli-ermeniler-karabaga-yerlestiriliyor,bZ8g7NRFuEKARp7HB6-tCQ> (e.t.18.12.2020).

OIC. (1994). "Casablanca Declaration" <https://www.oic-oci.org/english/conf/is/7/7th-is-summit.htm#CASABLANCA%20DECLARATION> (e.t.26.10.2020).

Rahimov, R. (2017, 30 January). Armenia-Iran Versus Azerbaijan-Israel: Where Is Russia?. *The Jamestown Foundation*, <https://jamestown.org/program/armenia-iran-versus-azerbaijan-israel-russia/> (e.t.29.11.2020).

Rahimov, R. (2020, 10 November). Israel Delivers Aid to Azerbaijan: Background and Implications. *The Jamestown Foundation*, <https://jamestown.org/program/israel-delivers-aid-to-azerbaijan-background-and-implications/> (e.t.29.11.2020).

Saudi Gazette. (2020, November 16). Abu Dhabi crown prince holds talks with visiting Armenian president. <https://saudigazette.com.sa/article/600321> (e.t.18.12.2020).

Saudi Gazette. (2020, October 09). GCC expresses concern over Azerbaijan-Armenia conflict. <https://saudigazette.com.sa/article/598931/World/Mena/GCC-expresses-concern-over-Azerbaijan-Armenia-conflict> (e.t.18.12.2020).

Saudi Gazette. (2020, October 26). Kuwait Cabinet condemns continued Houthi attacks against Saudi Arabia. <https://saudigazette.com.sa/article/599607/SAUDI-ARABIA/Kuwait-Cabinet-condemns-continued-Houthi-attacks-against-Saudi-Arabia> (e.t.18.12.2020).

Smith, K. (2014). "Realist Foreign Policy Analysis with a Twist: The Persian Gulf Security Complex and the Rise and Fall of Dual Containment", *Foreign Policy Analysis*, 0 Volume, pp.1-19.

Snell, J. (2020, September 14). Intel: Armenia's foreign minister in Egypt says Turkey undermines 'peace and stability in the region'. *Al Monitor*, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/09/egypt-armenia-foreign-ministers-yerevan-cairo-peace-partners.html#ixzz6jLFJicbH> (e.t.11.12.2020).

The National News. (2020, November 2). Lebanese Armenians spring to action for Nagorno-Karabakh. <https://www.thenationalnews.com/world/europe/lebanese-armenians-spring-to-action-for-nagorno-karabakh-1.1104092> (e.t.16.12.2020).

TRT Haber. (2020, 13 Kasım). Azerbaycan'dan Ermenistan saflarında savaşan PKK'lılar hakkında soruşturma.

<https://www.trthaber.com/haber/azerbaycan/azerbaycandan-ermenistan-saflarinda-savasan-pkklilar-hakkinda-sorusturma-530788.html> (e.t. 19.12.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-relations-with-the-arab-countries.en.mfa (e.t.25.12.2020).

UAE provides humanitarian aid to needy families in Armenia's Vayots Dzor. (2020, 22 May). <https://news.am/eng/news/580233.html> (e.t.18.12.2020).

UN Digital Library. (t.y.). "Voting Data"
<https://digitallibrary.un.org/record/632041?ln=en> (e.t.15.12.2020).

Vock, I. (2019). Why Armenia sides with Assad in Syria's civil war. *Reaction*, <https://reaction.life/why-armenia-sides-with-assad-in-syrias-civil-war/> (e.t.20.12.2020).

Youtube (2020, 28 Eylül). فيديو تفجير الدبابات في أذربيجان يتصدر مواقع التواصل | منصات